

[„Světový názor“ a Marx; mýtus, křesťanství a chyby marxismu]

750331-6

(72) (3) (pokrač., 31. 3. 75 k večeru.)

Mám pochyby (na výslovnou Janinu otázku), to bych se ještě musel podívat, zda Marx vůbec toho termínu „světový názor“ používá. Téměř bych řekl, že ho nepoužívá, protože proti tomu slovu „Anschauung“ má námitky – náhled, názor na svět, zdá se mi, není vůbec Marxovo slovo. Ale to by se muselo prověřit. V tuto chvíli to prostě nemohu s jistotou tvrdit. Bude to ovšem samozřejmě Engelsovo slovo, na to se taky můžeme ještě podívat. My bychom mohli spíše mluvit o pojetí světa, které respektuje vědecké poznání – to bychom měli na mysli, když je řeč o tzv. „vědeckém světovém názoru“, když bychom chtěli zůstat jen u té pozitivní stránky a nechat stranou kritiku těch negativních stránek. Ale když jsme to takto rozebrali, tak je nám jasné, že to pojetí světa, které respektuje vědecké poznatky, nemůže vytvořit věda, nýbrž filosofie, a za druhé, že to není „názor“, nýbrž že to je program, jehož jednou součástí je respektování toho, jak věci nyní (tj. prozatím) jsou. Ale vidět věci, jak jsou, je možno jedině v rámci plánu, jak je změnit (tj. právě v rámci kritického přístupu a posuzování). (Jana namítá, že bylo řečeno, že i mýtus byl programem.) No, to byl program, jak svět a sebe nezměnit, jak zachovat všechno „při starém“. A zachovat něco, aby to zůstalo stejné, to je zcela zvláštní způsob měnění, proměňování skutečnosti a světa. Mýtus je v podstatě pokus zachovat věci, jak jsou, z obavy, že se rozpadnou a že propadnou nicotě. Ten děs z budoucnosti, provázející každý mýtus, je děsem z toho, že se věci rozpadnou, že se propadnou do propasti nicoty. Záchrana je, že budou zavěšeny na pravzory, na archetypy. To je ta změna: věci padají do propasti, a ta změna spočívá v tom, že se zadrží jejich pád přichycením k pravzorům. To je nepochybně určité pojetí a také program pro svět i pro člověka. Mýtus je životní program, životní orientace, styl života – to je víc než pouhé pojetí. Mýtus není jen „falešné pojetí“, „falešný názor“, „falešná představa“, jak se o tom obvykle mluví. To je prostomyslná racionalistická myšlenka. Mýtus je způsob života; a „vědecký světový názor“, tj. pojetí světa..., není možný jenom jako pojetí světa, nýbrž základně jakožto životní styl, jako životní orientace. (Jana: stejně jako křesťanství je životní orientace; a jaké postavení má křesťanství mezi mýtem a mezi tím tzv. vědeckým světovým názorem?) No, křesťanství je v prudké opozici vůči mýtu, a ten tzv. vědecký světový názor je vlastně jen taková znetvořenina křesťanství, taková zjednodušená, zprimitivnělá a zhrublá znetvořenina. (Jak?) To bychom museli přistoupit k jednotlivostem, na nichž bychom si to ukázali. Zapomíná se zas na řadu věcí, odkrajuje se zase spousta stránek. Je třeba svět změnit; ale jak? Podle čeho ho máme změnit? A jak se na tohle Marxe zeptáš, tak ti řekne: podle tendencí, které v tom světě najdeme. My musíme pomáhat ke zrodu tomu, co už přichází. A to je právě ono, že my vlastně nevíme, co to přichází, zda to je správné, nebo nesprávné, dobré, nebo špatné. A na tohle tam není žádná odpověď. A že tam ta odpověď není, to je jedním z dokladů toho, že to je prostě jen odvozenina. Na něco se tam zapomnělo, zjednodušilo se to zkrátka. Je tam určité schema zachováno, ale v redukované, primitivnější podobě (i když v celé řadě aspektů tam najdeme pozoruhodné pokroky v propracovanosti, ale tady nám jde o celek, o celkový koncept). Je to prostě ne dost všestranně promyšleno a domyšleno. – V moderní době a dnes máme také spoustu mýtů, jenomže jsou jiné – jsou to spíš takové jakési předsudky a pověry. Lidé mají takové různé jakoby „názory“, takové fixované „představy“, **navyklé** formule a fráze, které se jim v jistých souvislostech vybavují, a myslí si, že s tím lze vystačit. Ale to už je s Marxem v rozporu: Marx zdůrazňuje, že to pojetí musí být kritické – nejenom spjaté s praxí, ale ta praxe že musí být kritická. Proto říká, že Feuerbach

nechápe význam „revoluční prakticko-kritické činnosti“. Nejenom praktická, ale kritická. Nejde jen o praktický efekt; a tím se právě otvírá možnost posouzení, zda to, co přichází, je dobré, nebo špatné (např. když přichází fašismus). Ale jen otvírá; další krok Marxovi uvázl ve tmě a v blátě. Z marxistického hlediska vlastně není zásadních důvodů proti fašismu. To se ukázalo např. na Stalinově ochotě k paktu s Hitlerem. Dokud byl nacismus protikomunistický a protibolševický, tak to bylo jasné. Jakmile však ukázal ochotu se nějak dohodnout, Stalin neváhal uzavřít smlouvu, neboť nacionální socialismus byl přece socialismem a byl protikapitalistický (podle programu - stále se boj orientoval proti plutokratům, proti židům a proti zednářům). Také vnitřní odolnost proti stalinským fašizujícím metodám se ukázala jako minimální, přinejmenším tak malá jako německá odolnost proti hitlerismu. To jsou důsledky nejasnosti, v níž zůstal ve svých koncepcích Marx; takové nedomyšlení se vždycky těžce mstí, když je nějaká filosofie uvedena v život ve společnosti, když se stane společenským programem mas, a tím společenskou silou.